

УДК 378.147:811.161.2'243

НАРОДНА ЛЕГЕНДА В НАВЧАЛЬНІЙ ТЕКСТОТЕЦІ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Швець Г.Д., канд. філол. наук (Київ)

У статті проаналізовано лінгводидактичний потенціал жанру легенди. Обґрунтовано доцільність введення народних легенд до навчальної текстотеки з української мови як іноземної на рівнях володіння мовою А2 – В1.

Ключові слова: легенда, лінгводидактичний потенціал, навчальна текстотека, українська мова як іноземна.

Швец А.Д. Народная легенда в учебной текстотеке по украинскому языку как иностранному. В статье проанализирован лингводидактический потенциал жанра легенды. Обоснована целесообразность введения народных легенд в учебную текстотеку по украинскому языку как иностранному на уровнях владения языком А2 – В1.

Ключевые слова: легенда, лингводидактический потенциал, украинский язык как иностранный, учебная текстотека.

Shvets H. D. A Folk Legend in the Training Text Material on Ukrainian as a Foreign Language. The article analyzes the genre of a legend through the linguodidactic potential. It substantiates the expediency of inclusion of folk legends in the training text material on Ukrainian as a foreign language at levels А2 – В1.

Key words: legend, linguodidactic potential, training text material, Ukrainian as a foreign language.

Проблема створення ефективної навчальної текстотеки з української мови як іноземної – одна з центральних на сучасному етапі становлення цієї молодшої гілки вітчизняної лінгводидактики. Добір навчальних

текстів, їх адаптація та створення, лінгводидактичний аналіз текстів різних стилів та жанрів і система роботи з ними – ці та інші аспекти порушеної проблеми активно вивчають українські науковці Л. Антонів, А. Буднік, Л. Васильєва, З. Мацюк, О. Качала, З. Куньч, Г. Онкович, І. Процик, Н. Скиба, Б. Сокіл, Н. Станкевич, Н. Цісар, О. Ценюх, Г. Швець, М. Шевченко, С. Шевченко та ін.

Прикметно, що чимало досліджень присвячено аналізу лінгводидактичного потенціалу жанрів усної народної творчості. Автори наголошують на її важливій ролі у формуванні країнознавчої компетентності (так, М. Єлісова стверджує, що без знання українського фольклору «іноземні студенти не можуть почуватися справді інтегрованими в мовну культуру народу» [4: 190]), можливості розвитку на основі таких навчальних текстів умінь та навичок в усіх видах мовленнєвої діяльності. Обґрунтовуючи необхідність залучення до навчальної текстотеки українських народних казок, дослідники називають такі їх ознаки, як життєвість тематики, розповідний тип мовлення, невимушеність оповіді, використання прийому кумуляції, що сприяє мимовільному запам'ятовуванню [2; 4; 11; 15], – усе це, за умови ефективної системи завдань, сприяє збагаченню лексичного запасу студентів, розвитку мовних і мовленнєвих умінь та навичок.

Використання українських пісень як навчального матеріалу, за спостереженнями дослідників О. Антонів та В. Бадер [1; 3], допомагає урізноманітнити проведення занять з української мови як іноземної; сприяє ефективному відпрацюванню вимовних (артикуляційних, акцентологічних, орфоепічних, інтонаційних) і аудитивних навичок, засвоєнню лексико-граматичних норм української мови і розвитку продуктивних умінь та навичок.

Досвід уведення до навчальних матеріалів для іноземців українських народних дум описано в розвідці М. Набок [9]. Зважаючи на те, що твори цього жанру було запропоновано для прослуховування й обговорення в аудиторії іноземних студентів-старшокурсників, що здобувають освіту в Україні російською мовою, культурологічна складова роботи з таким матеріалом стає пріоритетною. Складність лексико-граматичної тканини текстів дум вмотивовує подеколи звернення до англійського перекладу, а відповідний історичний коментар, естетичне враження від майстерного співу українських кобзарів, обговорення в групі рис героїв народних дум стають,

на думку автора, тими факторами, що сприяють кращому ознайомленню іноземців з історичним минулим нашого народу, особливостями національного характеру українців.

Як свідчить аналіз доступних нам наукових джерел, серед досліджень лінгводидактичного потенціалу фольклорних жанрів немає розвідок, спрямованих на з'ясування місця народної легенди в навчальній текстотечі з української мови як іноземної. Саме тому метою пропонованої статті є обґрунтування доцільності використання текстів легенд у навчанні української мови іноземних студентів.

Жанр легенди в літературознавстві не має єдиного трактування. Усі дослідники суголосні в тому, що легенда як жанр середньовічної писемності виникла в руслі християнської літератури й набула ознак оповідно-дидактичної прози. Що ж до народної легенди, то, як зазначає С. Росовецький, «в українській фольклористиці виразно протистоять дві тенденції»: об'єднання легенд і переказів (услід за Г. Сухобрус) та чітке їх розмежування за сукупністю жанрових ознак (у працях В. Давидюка) [12: 237–238]. Ставлячи під сумнів критерій достовірності у визначенні цих жанрів (зазвичай наголошують, що легенда, розповідаючи про чудесні явища, «відрізняється від переказу, в якому йдеться про реальні події та осіб» [8: 547]), С. Росовецький пропонує виокремлювати жанри неказкової прози за трьома головними ознаками: характером ідеології, основною суспільною функцією та особливостями художнього часу [12: 239]. Згідно з його класифікацією, легенда відрізняється від світського наративу, перш за все, релігійністю, відповідно автор виокремлює міфологічну та християнську легенди, яким протиставляє «переказ, соціально-утопічну легенду й народне оповідання як релігійно не забарвлені оповіді про життя народу та його видатних діячів» [12: 240]. Інші дослідники не визнають релігійну ідеологію прикметною рисою легенди, яка в усному побутуванні «швидко змінила свою сутність, подолавши межу між сюжетами релігійного і світського характеру» [5: 486], а вважають її ознакою міфологічних та апокрифічних легенд, поруч із якими виділяють історико-героїчні, етногенетичні, культурологічні, топонімічні та багато інших [5: 488; 8: 547]. Вважаємо, що для методики викладання української мови як іноземної продуктивним є шлях не розмежування легенди й переказу, оскільки ці жанри мають багато спільних рис і в свідомості

пересічного українця зазвичай ототожнюються (пор. пояснення одного терміна через інший в «Новому словнику іншомовних слів»: «Легенда (лат. *Legenda* = те, що повинно бути прочитано) – 1) усний народний переказ про яку-небудь історичну або вигадану особу, подію...» [10: 344]), а виокремлення серед масиву усної неказкової прози текстів, «прив'язаних до України» (за термінологією М. Грушевського [5: 488]). Саме українська тематика – яскраві сторінки історії нашої держави, особливості географії, традиції, народні символи – стимулює інтерес іноземців до подібних текстів; використання єдиного терміна «легенда» на означення групи близьких жанрів у даному випадку вмотивовано його інтернаціональним характером.

Введення українських народних легенд до навчальної текстотеки з української мови як іноземної, вважаємо, доцільно організувати на рівнях А2 – В1: саме в цей період (вказані рівні володіння мовою відповідають навчанню студентів у другому концентрі першого семестру та другому семестрі підготовчого факультету [14: 140]) відбувається активний процес адаптації інокомунікантів до нового мовного середовища та нової культури, що й вмотивовує звернення до текстів країнознавчого дискурсу. Важливо, що простота мовно-композиційної організації текстів легенд загалом відповідає рівневі читацької компетентності інокомунікантів підготовчого факультету. Фольклористи відзначають, що неказковій прозі (а відтак, і легенді), притаманні такі риси: подання інформації звичайною розмовною прозовою мовою; логічна послідовність у викладі фактів, ситуацій з інформативною чи виховною метою; відсутність розгорнутих пейзажів, ліричних відступів, повторів; мала кількість, а часто й відсутність, характерних для інших жанрів усної народної творчості тропів та синтаксичних фігур [5: 526–527]. Зауважена дослідниками на загал не поетичність легенд видається нам тим фактором, що полегшує їх сприйняття іноземцем, а «винятковість і незвичайність відтворюваних колізій і ситуацій» [5: 527] є домінантою, що підтримує інтерес читача-інофона.

Серед багатьох видів народних легенд автори навчальних видань з української мови як іноземної найбільш активно обирають топографічні легенди (про походження гір, річок, долин, морів та ін.) та ономотологічні (про походження назв місцевостей, предметів,

власних імен), зокрема топонімічні, іноді – культурологічні (про запровадження ремесел та мистецтв, соціальних функцій, ієрархій). Так, у посібнику М. Єлісової «Коментоване читання художніх творів» вміщено «Легенду про пісню» (як Бог, наділяючи «дітей світу талантами», обдарував Україну «неоцінним даром» – піснею, що «з тих пір і дивує весь світ» [4: 6]) та «Легенду про заснування Києва» (у ній назва столиці України пояснюється тим, що місто збудоване з київ, які скинули на одну купу повстанці після перемоги над паном [4: 17]). Укладачі «Лінгвокраїнознавчого словника власних назв української мови» серед текстів для читання, що покликані ілюструвати й доповнити інформацію головної частини (де семантизовано відібрані безеквівалентні та фонові одиниці), наводять народні легенди: про історію появи топонімів *Україна*, *Говерла*, *Чорна гора*, про виникнення Карпат, озер Синевир та Світязь, про Андріївську церкву в Києві, Золоті ворота, Києво-Печерську лавру та її святих Антонія й Феодосія, місто Львів та його відомі пам'ятки – собор Святого Юра і Високий замок, про Софію Потоцьку та будівництво Софійського парку в Умані [6; 7].

Вважаємо, крім власне топонімічних легенд, для читання іноземцям можна пропонувати й соціально-побутові чи культурологічні, дія яких лише опосередковано пов'язана з певним знаковим топонімом: це дасть можливість ввести (на передтекстовому етапі) красназнавчий коментар про конкретний географічний об'єкт України чи пам'ятне місце, а текст самої легенди використати як матеріал для розвитку мовних і мовленнєвих умінь та навичок іноземних студентів у межах певної лексичної теми. Так, наприклад, події легенди «Любов Дніпрянки» (зі збірки «Савур-могила: Легенди та перекази Нижньої Наддніпрянищини» [13]) розгортаються на Хортиці, і відповідний коментар ознайомить іноземців із дивовижним (географічно й історично) островом на Дніпрі; легенда розповідає про силу кохання, тож, очевидно, що на її матеріалі можна активізувати знання лексики з теми «Людські стосунки», організувати роботу з розвитку навичок підготовленого й непідготовленого монологічного та діалогічного мовлення (звернення до актуальних для юнацької аудиторії тем стимулює мисленнєво-мовленнєву активність студентів, допомагає створити у групі сприятливу атмосферу для невимушеного спілкування, вираження власного ставлення до порушеної проблеми, дискусій).

Топографічні й топонімічні легенди дають можливість не лише презентувати студентам цікаві географічні об'єкти України, її важливі історичні й архітектурні пам'ятки, а й ознайомити зі зразками фольклорних творів різних народів, що проживають на території України. Маємо на увазі, перш за все, кримськотатарські легенди, пов'язані з містами, горами й ущелинами Криму (наприклад, про Ведмідь-гору, Чатир-Даг, фонтан сліз у Бахчисарай) та угорські (про Карпати, Говерлу).

Крім топографічних і топонімічних легенд, цікавим матеріалом для роботи з іноземцями також можуть стати легенди флоронімічні (особливо ті, що стосуються символічних для українців рослин: калини, тополі, верби), культурологічні (про українські звичаї, вірування, народні ремесла, традиційні страви тощо), історичні (про події Київської Русі, запорожців, Богдана Хмельницького, Тараса Шевченка).

Зважаючи на те, що провідною функцією таких текстів є формування країнознавчої компетентності, наголошуємо на важливості візуального ряду, який супроводжує текст легенди чи країнознавчий коментар. Фотографії, ілюстрації, відеоматеріали, добір яких завдяки можливостям Інтернету зараз не складає великих труднощів, по-перше, сприятимуть кращому засвоєнню нової лексики, по-друге, стимулюватимуть інтерес студентів до роботи з текстом, по-третє, заохотять інокомунікантів до пошуку нової інформації й безпосереднього ознайомлення з цікавими місцями, об'єктами, традиціями (особливо, якщо викладачі залучать до навчальних матеріалів легенди про місто, у якому іноземці здобувають вищу освіту, та історико-культурні пам'ятки, що знаходяться неподалік), що, врешті-решт, активізує розвиток мовленнєвих умінь іноземців у ситуаціях безпосереднього спілкування з носіями мови.

Лінгвометодичний апарат для роботи з текстами народних легенд залежить від кількох факторів. По-перше, від того, колективною буде робота над текстом чи самостійною. Якщо легенду призначено для детального опрацювання в аудиторії, доцільною може бути обґрунтована нами система роботи над художнім текстом, організована у п'яти напрямках: завдання, спрямовані на подолання труднощів лінгвокраїнознавчого характеру (дотекстовий етап); лексико-граматичні вправи (дотекстові та післятекстові); завдання, спрямовані на формування й розвиток навичок лінгвостилістичного

аналізу тексту (для студентів-філологів, до чи після читання, залежно від конкретного матеріалу); завдання, спрямовані на перевірку розуміння сюжету твору, його головної думки, характеру героїв (післятекстові); завдання комунікативного характеру, спрямовані на розвиток навичок діалогічного й монологічного мовлення (завершальний етап) [16]. Якщо ж текст запропоновано для самостійного читання, його може супроводжувати обмежена кількість завдань тестового чи творчого характеру. По-друге, залежно від рівня мовної підготовки групи та складності самого тексту, можливим є використання усього арсеналу дотекстових і післятекстових завдань чи лише деяких із них. По-третє, кількість та спрямування завдань залежить від провідної мети роботи з текстом конкретної легенди: розвиток навичок вивчального читання чи переглядового, навичок аудіювання та письма (у випадку проведення письмового переказу за текстом легенди) чи читання й говоріння (у разі організації бесіди за текстом) тощо.

Підсумовуючи проведене дослідження, відзначимо, що тексти народних легенд мають багатий лінгводидактичний потенціал для розвитку країнознавчої компетентності іноземних студентів і формування умінь та навичок в усіх видах мовленнєвої діяльності. Відносна простота мовно-композиційної організації творів цього жанру дає можливість рекомендувати їх як навчальний текстовий матеріал для роботи з інокомунікантами на рівнях володіння мовою А2 – В1.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонів О. Українська пісня як об'єкт вивчення в іншомовній аудиторії / О. Антонів // Теорія і практика викладання української казки як іноземної : зб. наук. праць. – Львів : Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. – Вип. 4. – С. 206–211.
2. Антонів О. Українська народна казка як ефективний матеріал для навчання говоріння в іншомовній аудиторії / О. Антонів, І. Фецько // Теорія і практика викладання української казки як іноземної : зб. наук. праць. – Львів : Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – Вип. 7. – С. 199–205.
3. Бадер В.І. Українська пісня як засіб формування лінгвокраїнознавчої компетенції іноземних студентів [Електронний ресурс] / В.І. Бадер // Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку. – 2008. – Вип. 2. – Режим доступу : http://intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_arhiv_pn_n2_2008/.

4. Єлісова М. Особливості роботи над текстом української народної казки в іншомовній аудиторії / М. Єлісова // Теорія і практика викладання української казки як іноземної : зб. наук. праць. – Львів : Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – Вип. 6. – С. 190–195.
5. Лановик М.Б. Українська народна творчість : підручник / М.Б. Лановик, З.Б. Лановик. – К. : Знання-Прес, 2005. – 591 с.
6. Лінгвокраїнознавчий словник власних назв української мови. Вип. 2. Географічні назви. Зошит 1 / уклад.: О.В. Кровицька, З.О. Мацюк, Н.І. Станкевич. – Львів : видав. центр Львів. нац. ун-ту імені Івана Франка, 2005. – 90 с.
7. Лінгвокраїнознавчий словник власних назв української мови. Вип. 7. Назви пам'ятних місць. Зошит 6 / Уклад.: З. Василько. – Львів : Львів : видав. центр Львів. нац. ун-ту імені Івана Франка, 2010. – 109 с.
8. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т. 1. / Авт.-уклад. Ю.І. Ковалів. – К. : ВЦ «Академія», 2007. – 608 с.
9. Набок М. Сприйняття іноземними студентами українських народних дум, пісень та кобзарства / М. Набок // Українська мова у світі : зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф. (8-9 листопада 2012 р.). – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2012. – С. 162–168.
10. Новий словник іншомовних слів: близько 40000 сл. і словосполучень / Л.І. Шевченко, О.І. Ніка, О.І. Хом'як, А.А. Дем'янюк; за ред. Л.І. Шевченко. – К. : АРІЙ, 2008. – 672 с.
11. М'ягкота І. Українська народна (кумулятивна) казка як навчальний матеріал у чужомовній аудиторії / І. М'ягкота // Теорія і практика викладання української казки як іноземної : зб. наук. праць. – Львів : Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – Вип. 7. – С. 187–192.
12. Росовецький С.К. Український фольклор у теоретичному висвітленні : підручник / С.К. Росовецький. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2008. – 623 с.
13. Савур-могила: Легенди та перекази Нижньої Наддніпряни. – К. : Дніпро, 1990. – 261 с.
14. Ушакова Н.І. Концепція мовної підготовки іноземних студентів у ВНЗ України / Н.І. Ушакова, В.В. Дубічинський, О.М. Тростинська // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки : зб. наук. праць. – Харків : Харків. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна, 2011. – Вип. 19. – С. 136–146.
15. Фецько І. Українська казка як об'єкт вивчення в іншомовній аудиторії / І. Фецько // Теорія і практика викладання української казки як іноземної : зб. наук. праць. – Львів : Видав. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – Вип. 8. – С. 223–231.

-
16. Швець Г.Д. Система роботи над художнім текстом в іноземній аудиторії (на матеріалі оповідання Лесі Українки «Чашка») / Г.Д. Швець // Слов'янський збірник. (Збірник наукових праць). – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – Вип. 17. – Ч. 1. – С. 330–336.